

LEJA DROFENIK ŠTIBELJ

# Kooperative gradijo boljši svet

*Kooperative so opomin mednarodni skupnosti, ki kaže, da je mogoče združiti tako ekonomsko upravičenost kot družbeno odgovornost.*  
Ban Ki-Moon, generalni sekretar Združenih narodov

**"K**ooperative gradijo boljši svet" je geslo mednarodnega leta kooperativ, ki ga je razglasila Organizacija združenih narodov (v nadaljevanju OZN) z resolucijo generalne skupščine (64/10) 18. decembra 2009 za leto 2012. OZN je ob tem države članice pozvala k sprejetju ustreznih ukrepov za ustvarjanje spodbudnega okolja za razvoj kooperativ in k dobremu partnerstvu z vladami prek skupnih teles za promocijo boljše zakonodaje, spodbujanje dobre prakse, izobraževanja in podobnih aktivnosti.<sup>1</sup> Po celem svetu je v kooperative včlanjenih več kot 800 milijonov ljudi. Kooperative pa zagotavljajo več kot 100 milijonov zaposlitev, kar je 20 odstotkov več kot jih zagotovijo multinacionalke.

Razglasitev mednarodnega leta kooperativ daje priznanje drugačnemu načinu poslovanja, ki je osredotočeno na potrebe ljudi in ne na človeški pohlep. Člani kooperativ so hkrati lastniki in opravljajo nadzor nad poslovanjem, skupaj uživajo koristi svojega dela. V konvencionalnih podjetjih pa gre celoten dobiček v

roke lastnikom – delničarjem. Ta razglasitev je hkrati tudi priložnost za dvig ozaveščenosti in seznanitev širše javnosti, nacionalnih vlad in poslovnih skupnosti s prednostmi, ki jih ima model kooperative.<sup>2</sup>

## KAJ SO KOOPERATIVE?

**K**ooperative so demokratično organizirana podjetja, ki jih praviloma ustanovijo njihovi člani, to so zaposleni (lahko pa tudi potrošniki ali drugi uporabniki), in katerih primarni cilj ni maksimizacija dobička temveč pravična, korektna in pravilna porazdelitev ekonomskih rezultatov. Temeljni poudarek v kooperativah je sodelovanje zaposlenih pri lastništvu kooperativ z lastnimi finančnimi vložki in demokratična participacija pri odločanju o načinu poslovanja kooperativ po načelu "ena oseba, en glas". Vsi zaposleni so tudi člani kooperativ, kar postanejo z vplačilom določenega zneska oz. članarine. Poimenovanje "kooperativa" izhaja prav iz

njenega temeljnega principa – sodelovanja med njenimi člani. Tudi pri nas poznamo tako organizirana podjetja, in sicer zadruge.

## DEFINICIJA

**M**ednarodna zveza kooperativ (angl. *International Co-operative Alliance*, v nadaljevanju ICA) definira kooperativo kot samostojno združenje posameznikov, ki so se prostovoljno povezali zato, da bi zadovoljili svoje ekonomske, socialne, kulturne in druge potrebe ali težnje. Kooperativa je podjetje, katerega lastniki so člani sami in ga demokratično vodijo ter nadzirajo.<sup>3</sup>

## VREDNOTE

**T**emeljne vrednote, ki so podlaga za delovanje kooperativ, so samopomoč, demokracija, enakost, enakopravnost in solidarnost. V skladu s tradicijo svojih ustanoviteljev člani kooperative verjamejo v etične vrednote poštenja, odprtosti, družbene odgovornosti in skrbi za druge.<sup>4</sup>

## NAČELA

**K**ooperative uresničujejo svoje temeljne vrednote preko sedmih načel,<sup>5</sup> ki predstavljajo smernice njihovega delovanja:

- **Prvo načelo: prostovoljno in odprto članstvo**  
Kooperative so prostovoljne organizacije, katerih članstvo je odprto za vse, ki želijo uporabljati storitve kooperative in so pripravljeni sprejeti odgovornosti, ki izhajajo iz naslova članstva; pri tem ni spolnih, socialnih, rasnih, političnih ali religioznih diskriminacij.
- **Drugo načelo: demokratičen nadzor članstva**  
Kooperative so demokratične organizacije, v katerih nadzor vršijo člani, ki z aktivno udeležbo odločajo o poslih. Tisti, ki so izvoljeni kot predstavniki kooperative, so neposredno odgovorni članstvu. Vsi imajo

enake volilne pravice, in sicer po pravilu "en član, en glas". Kooperative so organizirane v demokratični maniri na vseh ravneh medsebojnega povezovanja.

- **Tretje načelo: ekonomska participacija članstva**  
Člani enakomerno prispevajo in demokratično nadzirajo kapitalske deleže kooperative. Običajno je vsaj del kapitala v skupni lasti. Za denar, ki ga člani prispevajo kot ustanovni (ali članski) vložek, dobijo kvečjemu omejeno povračilo. Presežek iz dobička člani praviloma investirajo v nadaljnji razvoj kooperative oziroma vzpostavljajo rezervnega fonda (vsaj del tega fonda ostane nedeljiv). Iz fonda lahko člani črpajo v skladu z deležem svoje poslovne udeležbe v kooperativi, del presežka pa ponavadi sproti in sporazumno usmerjajo v druge aktivnosti.
- **Četrto načelo: samostojnost in neodvisnost**  
Kooperative so samostojne in avtonomne organizacije samopomoči pod nadzorom članstva. Če sklepajo dogovore z drugimi strankami, vključno z vladami, ali če pridobivajo denar iz virov zunaj kooperative, lahko to storijo samo tako, da obenem zagotovijo demokratičen nadzor članov in tako vzdržujejo avtonomijo.
- **Peto načelo: izobraževanje, pridobivanje veščin in dostopnost informacij**  
Kooperative omogočajo izobraževanje in usposabljanje za pridobivanje veščin za svoje člane, za izvoljene predstavnike kooperative in za zaposlene; cilj izobraževanja in usposabljanja je, da bi pri razvoju kooperative vsi delovali čimbolj učinkovito. Vsi sodelujoči v kooperativi prispevajo k oblikovanju javnega mnenja, zlasti pa informirajo mlade ljudi in mnenjske voditelje o naravi in koristnosti kooperativ.
- **Šesto načelo: sodelovanje med kooperativami**  
Cilj kooperativ je, da čim bolj učinkovito služijo svojim članom. S tem vsaka kooperativa krepi samo idejo in z njo povezano družbeno gibanje, ki promovira

sodelovanje tako v strukturah na lokalni kot na regionalni, nacionalni in mednarodni ravni.

- Sedmo načelo: skrb za širšo skupnost  
Kooperative delujejo v smeri trajnega razvoja lokalnih skupnosti.

## VRSTE KOOPERATIV

**G**lede na članstvo poznamo različne tipe kooperativ:

- delavske kooperative; delujejo po načelu 100-odstotnega lastništva zaposlenih,
- potrošniške kooperative; člani kooperative so kupci določenega podjetja,
- proizvodne kooperative; člani so neodvisni proizvajalci, ki skupaj tvorijo konzorcij, najpogosteje z namenom zmanjšanja fiksnih stroškov distribucije in trženja,
- kooperative lokalnih skupnosti; združujejo člane lokalne skupnosti (ali ljudi, ki imajo določene skupne interese v neki lokalni skupnosti).

Vse kooperative pa ne združujejo le enega tipa članstva, temveč se lahko v njih tipi članstva med seboj tudi prepletajo. Številne med kooperativami so glede na tip članstva industrijske kooperative in hkrati tudi kooperative ali združenja, ki skrbijo za dobrobit določene lokalne skupnosti. Nadalje pa velja tudi, da tovrstne družbe glede na pravno obliko niso nujno kooperative, temveč so lahko bodisi običajna podjetja z določenimi posebnostmi bodisi podjetja, ki delujejo v interesu določene skupnosti.

## KOOPERATIVE V EVROPI

**V**Evropi, kjer je bil začetek razvoja kooperativ, je – po ocenah ICA – približno 96 tisoč kooperativ z več kot 155 milijonov članov in 2.6 milijona zaposlenih. Najprej so se pojavile v Franciji in Italiji, po drugi svetovni vojni pa tudi v Veliki Britaniji. V Španiji so nastale po padcu Francovega režima, na Finskem pa po gospodarski krizi ob razpadu Sovjetske zveze. Večinoma so nastale v časih

gospodarskih kriz na pobudo socialistov, britanskih anarhistov, liberalnih ekonomistov in krščanskih socialistov. Združene so v Zvezo evropskih kooperativ (angl. *The European region of the International Co-operative Alliance*), v katero je danes vključenih 99 združenj kooperativ, ki združujejo 160 tisoč kooperativnih podjetij iz 37 držav v evropski regiji. V njih je vključenih 123 milijonov članov in zagotavljajo 5,4 milijona delovnih mest.<sup>6</sup>

V Evropi se kooperative združujejo s pomočjo naslednjih sektorskih organizacij:<sup>7</sup>

1. Potrošniške kooperative v EURO COOP,
2. Delavske kooperative v CECOP,
3. Kooperativne banke v Association of Cooperative Banks of the EC,
4. Stanovanjske kooperative v CECODHAS,
5. Kmetijske kooperative v COGECA,
6. Kooperativne farmacevtske organizacije v UEPS,
7. Kooperativne zavarovalnice v ACME,
8. Nabavne kooperative maloprodajnih kooperativ v UGAL.

Članica COGECE – Evropskega združenja kmetijskih zadrug – je tudi Zadružna zveza Slovenije. Zadružna zveza Slovenije je kot nevladna organizacija kmetijskih in gozdarskih zadrug v Sloveniji s prostovoljnim članstvom osrednja zadružna zveza v Sloveniji. Njena naloga je pospeševanje in podpiranje razvoja zadružništva ter zastopanje interesov svojih članov. Deluje po načelu kooperativ, kar je sinonim za besedo zadruga.

## MONDRAGONSKE KOOPERATIVE

**M**ondragonske kooperative so ene najbolj znanih in proučevanih kooperativ na svetu. Svoje ime so dobile po mestecu Mondragon v Baskiji (Španija), kjer delujejo še danes. Začetki segajo v sredino prejšnjega stoletja, ko je pobudnik in ustanovitelj, sicer duhovnik, Jose M. Arizmendiarieta ustanovil prvo kooperativo Talleres Ulgor, ki se je kasneje preoblikovala in preimenovala v danes znano kooperativo Fagor Electrodomesticos. Ustanovitelj je delovanje kooperativ

zasnoval na spodbujanju sobivanja celotne skupnosti in ustvarjanja delovnih mest, ki temeljijo na solidarnosti in soodločanju.<sup>8</sup> Vse mondargonske kooperative so v 100-odstotni lasti svojih članov, tj. zaposlenih. "Mreža 120 mondragonskih kooperativ se ne omejuje le na področje Baskije, ampak je prisotna še v 75 drugih državah kot na primer Nemčija, Romunija, Iran, Tajska, Kitajska, Mehika, Brazilija in podobno. Po številu zaposlenih (leta 2007 so imele že ca. 100.000 zaposlenih) se v Španiji uvrščajo na četrto mesto, po višini prihodkov pa na sedmo mesto. Zato ne preseneča, da so njihovi zaposleni ponosni na svojega delodajalca in si želijo soustvarjati delovno ter širše družbeno okolje."<sup>9</sup>

Mondragon je združenje kooperativ, ki velja za model uspešnega in demokratičnega podjetja. Oakeshott<sup>10</sup> navaja naslednje temeljne značilnosti, ki so prispevale k njeni dolgoletni uspešnosti:

1. Kontrola v podjetju je demokratičnega značaja – generalna skupščina so vsi zaposleni in ni članov, ki niso v kooperativi zaposleni. S tem je doseženo soglasje vseh zaposlenih.
2. Vsak zaposleni – član mora imeti v podjetju kapitalski vložek, višina je odvisna od vrednosti podjetja. Zaradi neposredne povezave med interesi zaposlenih in podjetja sta zagotovljena odgovorno obnašanje in skrb za produktivnost zaposlenih.
3. Pomemben del kapitala kooperativ je v skupni lasti in je nedeljiv; to zagotavlja trajen obstoj podjetja.
4. Pobuda za ustanavljanje novih kooperativ prihaja od skupin delovnih ljudi; to zagotavlja psihološko odgovornost zaposlenih.
5. Razmerja med plačami in nagradami v podjetju odražajo principe solidarnosti toda prav tako upoštevajo tržne pogoje; to zagotavlja vertikalno solidarnost in timsko delo.
6. Zagotovljena je ločitev upravnih in menedžerskih vlog. Menedžment je odgovoren demokratično izvoljenim predstavnikom, zaščiten pa s štiriletnim mandatom;
7. Kooperative imajo dostop do visoko strokovnega svetovanja; to pa relativno majhnim neodvisnim enotam zagotavlja uspešno tekmovanje s konkurenco na trgih.
8. Kooperativam je zagotovljen dostop do kapitala v vsaj enakem obsegu, kot je značilno za primerljiva kapitalistična podjetja; to je nujno potrebno za razvoj in reševanje morebitnih poslovnih težav.
9. Kooperative imajo močno podporo pri lokalni skupnosti; na to vplivajo tudi s sofinanciranjem izobraževalnih in socialnih projektov.
10. Kooperative imajo dostop in v določeni meri tudi kontrolo nad nenehnim obnavljanjem visoko usposobljene delovne sile.
11. Kljub neodvisnosti posameznih podjetij so kooperative trdno povezane v skupino; to zagotavlja premagovanje slabosti individualiziranih kooperativnih podjetij.

Finančna struktura mondragonskih kooperativ<sup>11</sup> je uspešen poskus uravnovešanja individualnih interesov zaposlenih članov in skupnih interesov kooperative. Nedeljiv skupni del kapitala podjetij zagotavlja finančno moč in trajen obstoj le-teh. Visok odstotek individualnega lastništva pa poleg motivacijskega učinka, ki ga ima na zaposlene, vpliva tudi na porazdelitev odgovornosti med zaposlene, ki so hkrati lastniki. Varnost delovnih mest je visoka, zaposleni pa dobijo v primeru brezposelnosti tudi nadomestilo, čeprav zaradi skrbnega načrtovanja in posodabljanja proizvodnje ter usposabljanja zaposlenih, primera odvečne delovne sile dejansko ni. Delovna pravila in disciplina v mondragonski kooperativi so stroga, prav tako pa tudi kazni za njihove kršitve.

## ZAKLJUČEK

**G**lede na vrednote in temeljna načela združenja kooperativ, lahko na številne kooperative gledamo kot na socialna oziroma

družbeno odgovorna podjetja, ki ustvarjen dobiček v celoti ali vsaj v večini investirajo v uresničevanje svojih socialnih dejavnosti. Njihov glavni poudarek je na odgovornosti do skupnosti in do okolja. Kooperative tako na nacionalni kot na mednarodni ravni razvijajo tesna partnerstva z vladami, ostalimi poslovnimi sistemi in enotami ter z organizacijami civilne družbe. Gibanje kooperativ je obenem lokalno in globalno, deluje po načelih bazične demokracije, prisotno je v vseh regijah in v vseh sektorjih ekonomije. Hrani torej potencial, da postane pomemben partner v trajnostnem razvoju.

OZN poudarja razvojne politike, ki jih soustvarjajo lokalne skupnosti. Kooperative predstavljajo tradicionalni sistem tržne ekonomije, ki neposredno in v polni meri vključuje lokalno skupnost. Kooperative po svetu vključujejo milijone poslovnih enot in avtonomnih skupin samopomoči, v katere se prostovoljno združujejo posamezniki in posameznice, da bi zadovoljili svoje ekonomske in socialne potrebe. Člani kooperativ so bodisi delavci ali pa uporabniki storitev, stranke in kupci.

Kontrola članov nad poslovanjem predstavlja bistveno načelo kooperativ in izhodišče izboljšanja ekonomskega položaja ljudi. S tem tudi prispeva k prevešanju razmerij moči, kar je lahko učinkovita pot k spodbujanju vseh rezerv, kapacitet in odprtih priložnosti posameznikov, da postanejo partnerji v trajnostnem razvoju.

Kooperative v prvi vrsti skrbijo za potrebe svojih članov, a so dejavne tudi v lokalni skupnosti, saj si skozi neposreden stik z ljudmi izostrijo občutek za skupnost v kateri delujejo. Člani kooperativ se zavedajo, da mora biti

njihovo delovanje v skupnosti pozitivno in angažirano tako na kratek kot na daljši rok. Poleg tega se zavedajo tudi, da morajo ob svojih potrebah zadovoljevati tudi potrebe drugih, saj lahko zaradi tega dolgoročno tudi sami pričakujejo koristi. Politiko kooperative člani določajo sami, zato lahko zagotovijo, da bodo cilji pozitivne akcije v širši skupnosti tudi doseženi. V drugih oblikah ekonomskega organiziranja, kjer so posamezniki udeleženi kot delavci, dobavitelji ali kupci, te možnosti dejansko ni. Kooperative so s svojo ekonomsko odgovornostjo do skupnosti učinkovito orodje podpore trajnostnemu razvoju lokalne skupnosti. To pa je predstavlja gonilno silo trajnostnemu razvoju na področju določene lokalne skupnosti, regije ali države, odvisno od razširjenosti in uspešnosti kooperativ na določenem območju.

- 
1. International Year of Cooperatives. 2012. Dostopno preko: <http://www.2012.coop/en/un-international-year> (6. marec 2012).
  2. International Year of Cooperatives. 2012. Dostopno preko: <http://www.2012.coop/en/un-international-year> (6. marec 2012).
  3. International Co-operative Alliance. 2008. Statutes. Dostopno preko: <http://www.ica.coop/ica/2009-ica-statutes.pdf> (6. marec 2012), str. 3.
  4. International Co-operative Alliance, n. d., str. 3.
  5. International Co-operative Alliance, n. d., str. 3–4.
  6. Drofenik Štibelj, Leja. 2012. Kooperative gradijo boljši svet. *Ekonomska demokracija*, št. 1, str. 11.
  7. Drofenik Štibelj, Leja, n. d., str. 11–12.
  8. Franca, Valentina, Malovrh, Milan. 2010. Mondragonska izkušnja – kooperative v življenju. *Ekonomska demokracija*, št. 5, str. 27.
  9. Franca, Valentina, Malovrh, Milan, n. d., str. 27.
  10. Kanjuo-Mrčela, Aleksandra. 1999. Lastništvo in ekonomska demokracija. Ljubljana: FDV, str. 282.
  11. Kanjuo-Mrčela, Aleksandra, n. d., str. 285.